

**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ І РОЛЬ ДЕРЖАВИ ЯК ВИРАЗНИКА
ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ**

Поняття "соціальний захист" є відносно новим для вітчизняної економічної теорії і практики. Термін запозичено із соціальних програм розвинутих країн і пристосовано до вітчизняних реалій з врахуванням менталітету народу, який вимагав гарантій хоча б мінімальної державної турботи про громадян в умовах радикальних змін постсоціалістичного періоду. Пізніше його зміст почали розглядати більш розширено і включати будь-які форми і методи підтримки рівня й якості життя населення. Незважаючи на значний обсяг досліджень із даної проблематики, залишаються ще остаточно нез'ясованими теоретичні засади соціального захисту, його напрями, методи, практичні завдання, шляхи модернізації в сучасних складних умовах.

У дослідженнях проблем соціального захисту економічно активного населення і вразливих його верств, розробці рекомендацій щодо подальшого реформування його системи в Україні, потрібно, беззаперечно, виходити з визначення ролі соціального захисту населення (СЗН) у системі суспільного відтворення, соціальній політиці, оцінки впливу програм соціального захисту на відносини виробництва, розподілу, обміну і споживання. Необхідність соціального захисту обумовлена існуванням суспільної потреби у пом'якшенні недосконалості організації виробництва матеріальних благ та їх розподілу. Товарне виробництво, як форма розвитку суспільного виробництва, побудоване на ринковому механізмі саморегулювання – потужному стимуляторі підвищення його ефективності. Його дія продукує небажані соціальні наслідки, які проявляються у безробітті, посиленні майнового розшарування на основі пофакторного розподілу доходів, поглибленні соціальних конфліктів тощо. Так звані "вади" (провали) ринку дестабілізують розвиток суспільства, що небажано в умовах НТР.

Глобальні зміни кінця ХХ – початку ХХІ ст., формування економіки інноваційного типу змушують до відмови від погляду на соціальну політику як похідну від економічної, результативність якої надає можливість автоматично вирішувати питання соціального розвитку. Світовий досвід довів, що наявність ресурсної бази ще не гарантує соціальної справедливості в розподілі суспільних благ, зменшення соціальної нерівності й забезпечення соціальної стабільності. Для пом'якшення цих проблем потрібні цілеспрямовані інституціональні перетворення у напрямку формування економічних, правових, організаційних механізмів розвитку соціальної сфери як цілісної підсистеми суспільства, яка відображає систему соціальних відносин з приводу умов життя і розвитку особи. Пом'якшити небажані соціально-економічні наслідки ринкової організації виробництва, надати процесу суспільного відтворення більшої справедливості, узгодити і навіть гармонізувати досить різноспрямовані інтереси суб'єктів економіки може лише держава як виразник загальнонаціонального інтересу на основі проведення активної соціальної політики щодо перерозподілу створеного національного доходу на принципах соціальної справедливості.

Доцільність і межі регуляторного впливу держави на суспільне життя, пошук шляхів оптимального розв'язання суперечності між економічним ефектом і соціальною справедливістю є предметом безперервних дискусій науковців різних економічних шкіл. Прагнення підвищити ефективність виробництва може призвести до скорочення зайнятості, посилення майнової нерівності, соціальної нестабільності. Збільшення ж соціальних витрат може обумовити зменшення конкурентоздатності та підприємницької ініціативи, ефективності виробництва внаслідок підвищення рівня оподаткування, зростання настроїв

утриманства серед населення, бюрократизації системи надання соціальної допомоги. На ступінь державного регулювання соціально-економічних процесів впливає рівень економічного розвитку країни, менталітет нації, співвідношення політичних сил, обрана концепція суспільного розвитку тощо.

Дослідження соціальної справедливості як фактору ефективності економіки, соціальної політики і СЗН є фундаментальною проблемою економічної теорії. Поняття "соціальна справедливість" є неоднозначним. Воно відбиває соціально-психологічне сприйняття більшістю населення принципів і форм організації суспільства на засадах, що відповідають інтересам значних соціальних груп. Оскільки ці уявлення у різних прошарків не є однаковими, то така система оцінок повинна проявлятися як виважений компроміс між ними. Порушення останньої негативно позначається на моральному кліматі суспільства і може призвести до гострих конфліктів.

В економічному плані трактування даної категорії в значній мірі обмежується сферою розподілу багатства, благ і доходів між членами суспільства. Соціальна ж сутність поняття соціальної справедливості ширша за економічну і означає спосіб, за допомогою якого головні соціальні інститути розподіляють в суспільстві фундаментальні права й обов'язки громадян, визначають переваги соціальної кооперації [1].

Потрібне розуміння того, що задоволення соціальних потреб – це не лише суцільні витрати суспільства. Ми поділяємо думку А. Колота, що соціальна сфера (і система СЗН зокрема) є суспільним інститутом, який формує передумови стабільності, стійкості та потенційного економічного зростання. Це повинно бути відображено у новій парадигмі формування планів, національних економічних програм, зміст яких має задаватися соціальними стандартами, пріоритетами, параметрами на основі чітко визначених соціальних потреб суспільства [2, с.14].

Влада і суспільство постають перед вибором між можливістю підвищити справедливість у розподілі доходів за допомогою фіскальних механізмів і загальною ефективністю економіки. Компромісом у вирішенні цієї проблеми є концепція соціального ринкового господарства, в основу якої покладено ідеї поєднання свободи ринку і справедливого розподілу доходів за принципом соціального вирівнювання на основі субсидіарності для забезпечення всім громадянам рівних прав і можливостей в отриманні соціальних послуг, підвищенні добробуту, розвитку особистості. З цією метою держава, зазначає В. Ойкен, надає працездатній частині населення можливість підвищувати свій добробут за рахунок власної підприємницької діяльності, праці й доходів, забезпечуючи нормальні умови для функціонування і зростання національної економіки [3, с.408, 411].

Завданням держави як активного суб'єкта системи регулювання суспільних відносин, стає створення умов для оптимального поєднання особистого і суспільного інтересів, соціальних та економічних факторів для динамічного розвитку економіки, підвищення загального добробуту, соціальної злагоди і солідарності. На наш погляд, соціальну політику потрібно розглядати як функцію державної відповідальності за використання громадських ресурсів, регулювання приватної діяльності, підтримки приватно індивідуальної і колективної поведінки з метою максимізації соціальної вигоди і умов життя населення. Держава повинна прагнути досягнути певних колективних цілей, скорегувати або замінити їх, надати членам суспільства захист проти небажаних соціальних наслідків тих чи інших економічних процесів, стимулювати людей до активного самозахисту.

Література:

1. Роулс Дж. Теория справедливости. - М.: Наука, 1992. – 112 с.).
2. Колот А. Міфи соціальної політики або з чого потрібно почати формування нової моделі // Дзеркало тижня, № 2 (782), 23 січня 2010. – С. 14
3. Ойкен Вальтер. Основные принципы экономической политики. – М.: Прогресс. 1995. – 520 с.).